

12. POZNÁMKY K VÝKLADU VYBRANÝCH POJMŮ A DALŠÍ INFORMAČNÍ ZDROJE

Již na samém začátku textu bylo v předmluvě uvedeno, že několikařádkové vysvětlení termínů ve formě stručných definic (povětšinou vytržených ze širšího kontextu) může být ošidné. Je tomu tak nejen proto, že několik řádků na skutečné vysvětlení nestačí.

Důležitou roli hraje i vývoj obsahu některých termínů, které jsou v nových souvislostech opětovně definovány a po zkušenostech s jejich používáním jsou dále upřesňovány, popřípadě měněny. Běžně se stává, že k jednomu pojmu se váže několik definic, o kterých se diskutuje na konferencích a které jsou v návaznosti na konkrétní situaci používány ve vědeckých studiích, monografiích nebo učebnicích.

Čas od času jsou sice vydávány přehledné výkladové slovníky, ale ty obvykle neslouží k prvotnímu seznámení s danou oblastí. Jsou spíše jen stručnou informací o některých nových přístupech k řešení problematice.

Zdrojem dalších nesnází je překlad používaných pojmů z angličtiny. Problém nespočívá v malé znalosti angličtiny, ale v tom, že pro některé pojmy, které se v angličtině běžně používají, nemá dosud čeština vžitá ekvivalenty. Podobná nesnáz nastává i u jiných jazyků, např. při německém nebo francouzském překladu.

Typickým příkladem je termín *Public Health*, doslova „Veřejné zdraví“. V anglosaských zemích se termín *Public Health* používá pro označení oboru, který se zabývá širšími aspekty péče o zdraví a nezahrnuje jen medicínskou problematiku. Pokud bychom chtěli použít definici, pak *Public Health* je „úsilí organizované společností s cílem chránit, rozvíjet a navracet zdraví lidí. Jde o kombinaci vědy, dovedností a přesvědčení orientované na udržení a zlepšení zdraví všech lidí prostřednictvím skupinových sociálních opatření“ (1).

V České republice je pojem „Veřejné zdraví“ poněkud problematický. Vymezení tohoto pojmu v zákoně č. 258/2000 Sb. *o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů* zmíněný pojem nevyjasnilo. V Hlavě 1, v §2 se uvádí: „Veřejným zdravím je zdravotní stav obyvatelstva a jeho skupin“. Takové vymezení termínu *Public Health* neodpovídá.

Obor *Public Health* je v České republice zastupován několika samostatnými disciplínami, a to Hygienou, Preventivním lékařstvím, Sociálním lékařstvím a veřejným zdravotnictvím a Epidemiologií. Někdy bývá zvlášť uváděn zdravotnický management a ekonomika zdravotnictví, popřípadě zdravotnické

právo a legislativa (i když lze soudit, že se jedná o součásti oboru Sociální lékařství a veřejné zdravotnictví). V širším pojetí do *Public Health* patří i některé technické disciplíny zabývající se např. kvalitou a distribucí pitné vody, kanalizací nebo ukládáním odpadů.

Pokud se tedy v anglickém textu vyskytne slovo *Public Health*, je vhodné zvážit, zda se tím myslí organizace péče o zdraví, zdravotnický management, sociální lékařství, hygienická služba, zdravotní výchova nebo třeba sanitace.

A navíc, obor *Public Health* není statický a čas od času se objeví článek nebo kniha zabývající se oborem „*New Public Health*“. Obvykle jde o zdůraznění hodnotových a sociálních aspektů vývoje zdravotní situace a o naléhavě vnímanou potřebu účinněji zasáhnout při zvládnutí dominantních zdravotních problémů.

Lze snad ještě dodat, že termín *Public* (veřejný) má v angličtině jednoznačně pozitivní konotaci. Např. *public house* (doslova veřejný dům), zkráceně *pub* je hospoda, kam Angličané rádi chodí, a která je součástí anglické kultury.

Podobné je to s termínem *Health Policy*, který je většinou překládán jako zdravotní politika. Nejde však o politiku v pravém slova smyslu, jako jsou například politické strany, jejich programy, politikaření apod. Pro to mají Angličané slovo *politics*. *Policy* v řadě případů znamená spíše soubor opatření, strategii nebo taktiku, postup, metody apod. Angličtina má ještě termín *polity*, pro označení institucionální dimenze politiky dané ústavou a zákony (politické zřízení). V návaznosti na program Zdraví 21 se však termín *polity* téměř nepoužívá.

Vzhledem k nesnadnosti jednoduchého překladu běžných anglických termínů byla většina základních pojmů vysvětlena v předchozích kapitolách během výkladu jednotlivých témat vztahujících se k programu Zdraví 21. Zřejmě nemá smysl opakovat ve formě stručných definic to, co již bylo uvedeno. Pro lepší orientaci je dále podán abecední seznam vybraných pojmů a stránka, kde čtenář najde bližší vysvětlení. Anglický ekvivalent termínu může usnadnit hledání dalších definic v anglických výkladových slovnících.

Termín	Stránky textu
Biomedicínský model zdraví (<i>Bio-medical model of health</i>)	24
Determinanty zdraví (<i>Determinants of health</i>)	32-34
Dobré řízení (<i>Stewardship</i>)	108-109

Domácí péče (<i>Home care</i>)	61-62
Ekologicko-sociální model zdraví (<i>Eco-social model of health</i>)	25-27
Ekvita – spravedlnost (<i>Equity</i>)	40-49
Epidemiologie (<i>Epidemiology</i>)	31-32
Funkční zdravotní gramotnost (<i>Functional health literacy</i>)	120
Integrace zdravotnických služeb (<i>Integration of health services</i>)	63
Interaktivní zdravotní gramotnost (<i>Interactive health literacy</i>)	120
Kritická zdravotní gramotnost (<i>Critical health literacy</i>)	120
Laická péče (<i>Lay care</i>)	59-61
Lokální projekty rozvoje zdravotnických služeb (<i>Local projects of health services development</i>)	85
Odpovědnost – skládání účtů (<i>Accountability</i>)	104
Péče o zdraví (<i>Health care</i>)	16, 39
Péče dobrovolníků (<i>Volunteer care</i>)	60
Podpora zdraví, posilování a rozvoj zdraví (<i>Health promotion</i>)	50-53, 133-136, 153-158
Prevence (<i>Prevention</i>)	54-55
Primární péče (<i>Primary care</i>)	62-63
Primární prevence (<i>Primary prevention</i>)	54
Program CINDI (<i>Countrywide Integrated Noncommunicable Diseases Intervention Programme</i>)	84
Regionalizace (<i>Regionalisation</i>)	101
Responzivnost (<i>Responsiveness</i>)	110
Sebepéče (<i>Self-care</i>)	60
Sekundární péče (<i>Secondary care</i>)	63
Sekundární prevence (<i>Secondary prevention</i>)	54
Sociální kapitál (<i>Social capital</i>)	119
Společenství (<i>Community</i>)	114
Subsidiarita (<i>Subsidiarity</i>)	101
Světová zdravotnická organizace (<i>World Health Organization</i>)	159-160

System (<i>System</i>)	36-37
System péče o zdraví (<i>Health care system</i>)	39
System zdravotnictví (<i>Health services system</i>)	37-38
Terciální péče (<i>Tertiary care</i>)	63
Terciální prevence (<i>Tertiary prevention</i>)	54
Trvalá udržitelnost (<i>Sustainability</i>)	47
Vhodná zdravotní péče (<i>Appropriate health care</i>)	82-83
Veřejné zdravotnictví (<i>Public health</i>)	123-124
Vstřícnost (<i>Responsiveness</i>)	110
Vzájemná pomoc (<i>Self help</i>)	60-61
Základní zdravotní péče (<i>Primary health care</i>)	55-62, 130-132
Zdravá města (<i>Healthy Cities</i>)	84
Společenství (<i>Community</i>)	114
Zdraví (<i>Health</i>)	20-29
Zdraví 21 – skladba (<i>Health 21 – structure</i>)	90-95
Zdraví pro všechny (<i>Health for all</i>)	71-85
Zdraví podporující škola (<i>Health promoting school</i>)	84
Zdravotní gramotnost (<i>Health literacy</i>)	120
Zdravotní politika (<i>Health policy</i>)	124, 137-141
Zdravotní potenciál (<i>Health potential</i>)	43
Zdravotnictví (<i>Health sector</i>)	16
Zdroje zdravotní péče (<i>Health care resources</i>)	11-18

Program Zdraví 21 se průběžně vyvíjí a s ním i používané pojmy. Nemá tedy valný smysl se učit definice nazpaměť a pojímat je jako neměnná a závazná dogmata.

Na druhé straně lze připustit, že se v předkládaném textu zřejmě nepodařilo zcela výstižně a jednoznačně definovat všechny důležité pojmy. V řadě oblastí jsou pojmy dále strukturovány a konkretizovány, např. v oblasti domácí péče a komunitní péče. Je přirozené, že poměrně stručný text může přinést jen nástin terminologie, a to zejména ve vztahu k programu Zdraví 21.

Je nesporné, že každý, kdo má vážnější zájem o tuto problematiku, bude muset sáhnout k dalším informačním pramenům a počítat s tím, že řada věcí není hotových, vytvářejí se za účasti mnoha lidí a že právě konkrétní aktivity směřující ke zdraví jsou jedním z nejvýznamnějších motivů pro dotváření obsahu používaných pojmů.

Už to tak na světě chodí, že skutečné poznání a pochopení pojmů, jevů i vztahů je pracné a jen se do toho podaří trošku vniknout, dají se očekávat nějaké změny. V tomto smyslu by bylo užitečné a současný vývoj tomu napomáhá, aby co nejvíce lidí zvládlo základy angličtiny, aby se získávání, hodnocení a využívání informací stalo běžnou občanskou aktivitou. Je velmi příznivé, že díky internetu jsou dostupné základní potřebné informace i poměrně dobré anglické výkladové slovníky.

Z internetových stránek lze doporučit zejména stránky Evropské regionální úřadovny v Kodani (<http://www.who.dk> nebo <http://www.euro.who.int>). Na hesle *Health topics* je možné si vybrat požadovanou oblast, např. *Health policy and evaluation*, *Health policy and analysis* a dále stránku *Health Policy Analysis home*.

Pokud si zvolíme *Health management and planning* a dále *European Observatory on Health Care Systems*, pak pod heslem *Glossary* najdeme poměrně obsáhlý výkladový slovník termínů používaných v materiálech SZO.

Velmi užitečné je sledovat, co je nového v informačních zdrojích (*Information Sources*), a zejména se podívat na publikace. Řada z nich je dostupná v plném rozsahu na internetu. Pokud klikneme na *Data*, najdeme evropskou databázi Zdraví pro všechny, ukazatele úmrtnosti podle věku a pohlaví, informace o infekčních nemocech, rizikových faktorech některých neinfekčních nemocí, údaje o výživě, konzumaci alkoholu, spotřebě tabáku, znečištění ovzduší, informační statistický systém SZO (WHOSIS) apod.

Obdobně lze doporučit server SZO v Ženevě (<http://www.who.int>), kde je možné podle konkrétního zájmu najít prakticky každé téma, které souvisí se zdravím. Pod heslem *Countries* se lze rámcově seznámit se zdravotní situací v jednotlivých zemích, pod *Health topics* je možné si vybrat zvolené téma, *Publications* nabízí přehled publikací SZO, *Research tools* umožňuje vstup do knihovnické databáze SZO (WHOLIS) a k řadě dalších statistických údajů a adres. *WHO sites* nabízejí informace k řadě témat, a to včetně *Health for all in the 21 Century* (Zdraví pro všechny v 21. století).

V českém prostředí lze využít server <http://www.brana.cz>, který podává širokou informaci o zdravotních aktivitách, zejména pokud jde o program Zdravá města.

Cenné jsou rovněž údaje, které lze najít na serveru Ministerstva zdravotnictví ČR <http://www.mzcr.cz>, na serveru Ústavu zdravotnických informací a statistiky <http://www.uzis.cz>, popřípadě na adrese Státního zdravotního ústavu <http://www.szu.cz>, Institutu pro zdravotní politiku a ekonomiku <http://www.izpe.cz>, nebo Národní lékařské knihovny <http://www.nlk.cz>.

Je bohužel skutečností, že při běžném procházení internetu, a to zejména na českých adresách, je možné narazit na mnoho neseřízných informací o nejrůznějších mastičkách, pilulkách, dietních kůrách a dalším nabízeném zboží nebo službách. Komerční aktivity plní v oblasti péče o zdraví důležitou roli. Je však důležité, aby si lidé vypěstovali vhodný kritický odstup a aby se naučili nepřikládat marketingovým reklamním kampaním stejnou váhu jako seriózním informačním zdrojům.

Jistě není možné v krátkém textu zmínit všechny internetové adresy. Např. velmi obsáhlý je server <http://www.zdrav.cz>. K souhrnnému přehledu serverů zabývajících se zdravím se lze dostat přes <http://www.seznam.cz> při vyhledání hesla zdraví.

Asi se nedá očekávat, že by občané trávili dlouhé hodiny u internetu, aby se informovali o tom, co mají udělat pro své zdraví. Počty článků v denním tisku, v časopisech zabývajících se zdravím budou jistě narůstat tak, jak se bude zvyšovat zájem lidí o vlastní zdraví.

Snad se dočkáme i toho, aby jedním z hlavních témat v novinách nebyly skandalizující články o chybách lékařů, jejich platech a o útocích pacientů na lékaře nebo o exkluzivních operacích. Postupně, a současný trend je slibný, se budeme jistě více dovídat o zdravé výživě, zdravém spánku, vhodné dovolené, zdravé životosprávě apod.

Opravdu se nedá čekat, až nějaký „osvícený politik“ vytvoří pro všechny lidi prostředí příznivé pro zdraví. Neudělá to ani zdravotnictví. Zdraví lidí je skutečně do značné míry v rukou občanů, v našich rukou. Jde o nás, o naše životy.

Doufejme, že lidé 21. století nebudou uzavřeni do svých individuálních ulit, že budou zdraví vnímat jako významnou individuální i sociální humánní hodnotu, kterou stojí za to respektovat, hájit i rozvíjet.

Většina pojmů, které jsou použity v programu Zdraví 21, se zdá jasná a snadno pochopitelná. Zkušenost však dokládá, že při účasti velkého počtu lidí na společném díle je nezbytné se znovu a znovu vracet k základním principům,

diskutovat o jednotlivých cílech a úkolech, rozvíjet komunikaci, krok za krokem vytvářet společný souhlas a posilovat dobrou vůli udělat něco, co má smysl a co může přinést užitek nejen osobní, ale i společný. To je i jedním se záměrů tohoto textu.

Cesta k demokracii, humanitě, svobodě a lidské důstojnosti je společnou cestou ke zdraví. Měla by to být cesta posilující a rozvíjející nejenom zdraví, ale i samostatnost, sebedůvěru, svébytnost, tvořivost, sdílenou odpovědnost a občanskou sounáležitost.

Zdraví - zdravý duch a zdravé tělo -
to je nakonec cílem veškeré politiky a administrace.
Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937)

Literatura:

1. Last J.M.: A dictionary of epidemiology, Oxford university press, Oxford 2001, 196 s.